

ОЦІНКА ГОСПОДАРСЬКО-КОРИСНИХ ОЗНАК ПОМІСНИХ КОНЕЙ РІЗНИХ ГЕНОТИПІВ

Рецензент: канд. с.-г. наук Россоха В.І.

І.В. Ткачова

Інститут тваринництва УААН

І.М. Скалюк

Тернопільський інститут АПВ УААН

Проведено аналіз та визначено напрями покращення робочо-користувального конярства в західному регіоні України. Існуючий стан масового конярства в цілому потребує цілеспрямованої роботи у робочо-користувальному напрямі галузі з урахуванням запитів і потреб приватного сектору.

Останніми роками в регіоні відбувається переорієнтація у використанні жеребців-поліпшувачів на користь запряжних порід із метою одержання робочих коней із міцною конституцією, здатних ефективно використовувати корми, врівноваженого темпериamentу, середнього зросту, з добре розвинутим довгим та широким корпусом, міцними ногами та привабливими формами.

Ключові слова: коні, помісі, генотипи, роботоздатність, бажаний тип, індекси будови тіла, племрепродуктори.

Конярство, як одна з галузей агропромислового комплексу і як джерело екологічно чистої тягової сили, нині, як ніколи, потребує уваги, визначення шляхів подальшого свого розвитку.

Для того, щоб передбачити майбутнє конярства, потрібно уважно переглянути, проаналізувати його сучасний стан, бо на кожному етапі історії коні, як частинка матеріальної культури, мали і мають своє особливе значення, і їх роль та місце у суспільстві постійно змінюється.

Реформування аграрного сектору, соціальні зміни, які проходять сьогодні на селі, не могли безболісно, тією чи іншою мірою вплинути на галузь, унаслідок чого виникли проблеми, що вимагають підняти конярство на зовсім інший, технологічно і організаційно вищий рівень.

Нині можна зазначити, що конярство, порівняно з іншими галузями тваринництва, зазнало найменших втрат.

Питання використання кінної тяги стає все актуальнішим у період постійного подорожчання енергоносіїв та сільськогосподарської техніки, особливо для дрібних і селянських (фермерських) господарств. А тому не дивно, що протягом останніх років зростає потреба у робочих конях у господарствах усіх форм власності. Сьогодні село потребує універсального, сильного, витривалого з відповідною жвавістю, невибагливого, придатного для використання на різних роботах коня, живою масою 500-550 кг, а також привабливими зовнішніми формами. Тому необхідне проведення широкомасштабної, цілеспрямованої селекційної роботи за єдиним організаційним планом, спрямованої на генетичне перетворення наявних помісних коней, з метою удосконалення їх господарськокорисних ознак.

Із появою нової генерації господарників-власників відповідно набуває нового змісту і використання коней. Створюються приватні кінноспортивні

школи, туристичні пункти, племрепродуктори, центри лікувальної їзди (ЛВІ), спеціалізовані конєферми з виробництва молока та м'яса.

У західному регіоні (8 областей) є біля 290 тис. голів, або майже половина від усього конєпоголов'я України.

Серед областей західного регіону провідне місце з розвитку конярства займає Тернопільська область. За останні роки поголів'я коней тут зросло із 35 до 38,6 тис. голів. У приватному секторі села утримують 93 відсотки всіх наявних в області коней. Упродовж попередніх 40 років проводилось якісне поліпшення наявного масиву коней із використанням заводських порід.

Нині в області нараховується 27,6 тис. помісних коней. Чисельність мало поліпшених становить майже 11 тис. голів, або 28,4 відсотка. Це коні без виражених ознак поліпшення заводськими породами, одержані внаслідок використання доморощених жеребців.

Проведений нами аналіз свідчить, що з усіх покрашених коней найбільшим попитом користуються помісі, поліпшені латвійською, торійською породами, ваговозно-верхові та ваговозно-рисисті помісі. Нами проведено оцінку господарсько-корисних ознак, у тому числі роботоздатності з метою визначення оптимальних генотипових поєднань.

Матеріали та методи досліджень. Дослідження були проведені на помісях першого і другого покоління чотирьох генотипів: ваговозно-верхові (50 % НВ+25 % УВП+25 %), ваговозно-рисисті (50 % НВ+25 % ОР+25 %) та помісі, поліпшені латвійською породою (50 % Л+25 % УВП+25 %М)*.

Оцінку проведено за екстер'єром (5-бальна шкала), промірами та робото здатністю. Основні проміри брали з коней чотирирічного віку.

Роботоздатність визначали: за тягловим зусиллям, обсягом виконаної роботи, швидкістю, потужністю, витривалістю і за показниками фізіологічного стану (частота пульсу, дихання за хвилину, температура тіла [9]). Температуру тіла, пульс і частоту дихання визначали в стані спокою, відразу і через 30 хвилин після виконання роботи.

Оцінювали будову тіла, інтер'єрні показники, фізіологічний стан. Для вивчення і порівняння між собою типів будови тіла коней різних генотипів визначали індекси за загальноприйнятою методикою.

Робочі та пристосувальні якості помісей [8] встановлювали за трьома категоріями відповідності коней до критеріїв оцінки: I – повна відповідність (кінь добре виконує роботу, немає потреби міняти його на іншого); II – кінь може використовуватись, якщо немає кращих (неповна відповідність); III – кінь не відповідає вимогам і повинен бути замінений.

Результати досліджень. За комплексною оцінкою ваговозно-верхових коней встановлено, що у них гармонійно поєднуються ознаки запряжних порід (табл. 1). Для цих помісей характерна міцна конституція і висока продуктивність роботи в запряжці, вони володіють довгим кроком і доброю риссю,

*де Т-торійська; Л-латвійська; УВП-українська верхова; НВ-новоолександрівська ваговозна; ОР-орловська рисиста; М-місцеві коні.

здатні до перемінного аlyору. Форми тіла дещо подовжені (індекс формату до 104 %), що сприяє розвитку кроку і доброму русі.

Об'ємна, достатньо глибока грудна клітка забезпечує оптимальну інтенсивність дихання і кровообігу. За висотними та широтними промірами ваговозно-верхові коні можуть бути віднесені до середнього запряжного типу. Середній бал екстер'єрної оцінки типу та екстер'єру становить: у меринів – 3,55; кобил – 3,43. Зазначені помісі користуються підвищеним попитом у фермерів та в приватному секторі. Ця група коней з успіхом може використовуватися і в інших регіонах України.

1.Проміри, індекси і жива маса ваговозно-верхових та ваговозно-рисистих коней

N	Проміри, см (M ±m)				Індекси, %			Жива маса, кг
	висота в холці	коса довжина тулуба	обхват грудей	обхват п'ястка	форма ту	масивності	костистості	
Ваговозно-верхові								
45	156,5±0,5	159,5±0,8	190,1±1,5	21,0±1,7	103,3	123,3	13,7	528
Ваговозно-рисисті								
55	154,6±1,8	157,4±1,5	188,2±1,3	20,6±0,8	102,4	120,3	13,8	486

Ваговозно-рисисті помісі помітно відрізняються за своїм розвитком та екстер'єром як від помісей, поліпшених новоолександрійським ваговозом, так і від помісей, покращених рисаками.

Характеристика ваговозно-рисистих помісей за промірами, індексами та живою масою (див. табл. 1), свідчить, що помісі, які несуть у собі кров ваговозної і рисистих порід досить крупні, мають близький до запряжного формату (індекс 102,4), доволі костисті та масивні. Для них характерні міцна конституція та правильний екстер'єр, витривалість у роботі й добрий норов. Ці коні успадковують тип будови тіла, який характерніший новоолександрівському ваговозу. При порівнюванні з помісями, покращеними орловським рисаком, вони відрізняються спокійним темпераментом, а з помісями, поліпшеними ваговозом, більшою енергією та жвавістю, що є бажаним для запряжних коней. За екстер'єрною оцінкою ваговозно-рисисті помісі отримали досить високий бал (мерини – 3,62 і кобили – 3,54).

Вплив торійської породи [7] на продуктивні якості помісей, покращених українською верховою породою, наведено в табл. 2. У порівнянні з вихідним поголів'ям ці помісі мають запряжний тип, середньої масивності тулуб, міцні кінцівки, спокійний норов та добре здоров'я. Схрещування кобил, покращених українською породою, з жеребцями торійської породи забезпечує збільшення росту на 2,7 см; косої довжини тулуба на 7,7 см; обхвату грудей – на 6,6 см; обхвату п'ястка – на 1,96 см та живої маси – на 52,1 кг. Бал за екстер'єр: мерини – 4,15; кобили – 4,04, що є досить високим показником.

Продуктивні якості помісей, поліпшених українською верховою та латвійською породами, оцінювали на групі з 15 помісних кобил, за якими був закріплений жеребець-плідник Атлантс Л 518. Умовний генотип цих помісей: 50 % за латвійською породою, 25 % за українською верховою та 25 % за міс-

цевими кіньми. Характерними якостями цієї групи коней (табл. 3) є доволі крупний ріст (висота в холці 158,7 см; коса довжина тулуба 162,1 см; обхват грудей 195,2 см). За будовою тіла помісі близькі до бажаного типу сільсько-господарського коня (індекс формату 102,3), досить костисті (обхват п'ястка 21,8 см, індекс костистості 13,7), високо ціняться такі якості, як добра жвавість, гарні рухи на різних алюрах та доброїждженість.

Повновікові кобили досліджуваної групи за живою масою переважають матерів на 67,2 кг (14,6 %), висотою в холці – на 4,5 см; косою довжиною тулуба – на 6,9 см; обхватом грудей – на 8,4 см та обхватом п'ястка – на 1,5 см. Вони мають міцну конституцію, правильний екстер'єр, добре пристосовуються до умов утримання та годівлі. Слід зазначити, що підсисні кобили виділяються високою молочністю, про що свідчить інтенсивність розвитку новонароджених лошат. Середня експертна оцінка меринів становить 4,28 бала, а кобил – 4,17 бала.

У цілому, варто зазначити, що середній бал досліджуваних помісей суттєво вищий від вихідного поголів'я. Тобто, проглядається тенденція значного покращення робочих коней. Порівняння промірів будови тіла тварин показує, що дані генотипи переважають вихідне поголів'я за всіма показниками розвитку.

Проведені дослідження дають змогу на основі аналізу промірів, а також показників типу будови тіла помісей уточнити стандарти росту й розвитку цих генотипів.

Для проведення оцінки індивідуальних робочих якостей помісей нами було відібрано чотири пари коней кожного генотипу, добре втягнутих у роботу, вирівняних за вгодованістю, умовами утримання та догляду.

Спосіб руху коней оцінювали методом крокометрії на доріжці довжиною 20 м: вимірюванням довжини між переднім краєм наступних слідів копита однієї і тієї ж ноги. Кінь із довгим кроком робить менше рухів на подолання відстані і працює економніше, ніж кінь із коротким кроком (табл. 4).

Наведені дані свідчать, що продуктивнішим рухом володіють помісі, поліпшені латвійською породою, далі – торійською, третє і четверте місце займають відповідно ваговозно-верхові й ваговозно-рисисті помісі.

У господарстві „Галичина” с.Лисівці Заліщицького району Тернопільської області методом хронометражу проведено оцінку роботоздатності коней зазначених генотипів.

Обчислювали швидкість руху і кількість виконаної роботи за одиницю часу.

4. Довжина кроку помісних коней

Генотип тварин	n	Довжина кроку (M+m)
ЛхУВПхМ	4	98,3±1,2
ТхУВПхМ	4	92,6±2,9
НВхУВПхМ	4	89,2±3,4
НВхОРхМ	4	87,6±3,5

**2. Проміри, індекси й жива маса кобил,
поліпшених торійською породою в порівнянні з вихідним поголів'ям**

Генотип	n	Жива ма- са, кг	Проміри, см								Індекси, %		
			висота в холці		коса довжина тулуба		обхват грудей		обхват п'ястка		форма- ту	масив- ності	костис- тості
			M ± m	Cv	M ± m	Cv	M ± m	cv	M ± m	Cv			
ТхУВПхМ	17	526,7±8,2	157,5±1,3	2,6	159,4±1,2	3,5	193,1±1,5	3,9	21,6±0,7	3,9	101,2	118,8	13,5
УВП хМ	27	474,6±10,2	154,8±1,9	2,8	155,1±1,7	3,7	180,5±1,9	4,4	19,4±0,9	4,1	100,8	117,1	12,5
±		+52,1	+2,7		+4,3		+6,6		+1,9		+0,4	+1,7	+1,0

**3. Проміри, індекси й жива маса помісей,
поліпшених плідниками латвійської породи в порівнянні з вихідним поголів'ям**

Генотип	n	Жива ма- са, кг	Проміри, см								Індекси, %		
			висота в холці		коса довжина тулуба		обхват грудей		обхват п'ястка		форма- ту	масив- ності	костис- тості
			M ± m	Cv	M ± m	Cv	M ± m	cv	M ± m	Cv			
ЛхУВПхМ	15	550,4±6,8	158,7±1,0	2,2	162,1±0,9	3,3	195,2±1,1	3,6	21,8±0,4	3,6	102,1	118,6	13,7
УВПхМ	21	480,2±10,0	155,8±1,7	2,7	156,2±1,5	3,6	181,8±1,6	3,9	19,6±0,7	4,1	100,3	117,9	12,5
±		+67,2	+4,5		+6,9		+8,4		+2,5		+1,8	+0,7	+1,2

Суть цього досліду полягала в тому, що чотири пари досліджуваних коней виорювали однокорпусним плугом на глибину 18-20 см по 0,4 га угідь (грунти чорноземні). Через кожні 30-40 хвилин роботи два орачі змінювали один одного (табл. 5).

5. Роботоздатність коней досліджуваних генотипів

Генотип	Площа, га	Час, витрачений на оранку, хв	До норми, %
Л х УВП х М	0,4	157	122
Т х УВП х М	0,4	165	116
НВ х УВП х М	0,4	176	109
НВ х ОР х М	0,4	185	103

Усі чотири пари помісей перевищили існуючі норми виробітку на оранці на 7-35 хв, (норма оранки 192 хв). Одержані результати підтверджують що роботоздатність запряжного коня залежить від промірів тіла та їх співвідношень. Крупніші коні проявляють кращу роботоздатність, особливо з довгим тулубом і більшим обхватом грудей, що є бажаним для цього типу коней з їх промірними параметрами, тобто коні зазначених генотипів є оптимальними за роботоздатністю.

Клінічні показники [2] всіх помісей знаходяться в межах фізіологічної норми (табл. 6).

6. Клінічні показники помісей при оцінці роботоздатності

Генотип	Температура тіла, °С			Пульс, ударів за хвилину				Частота дихання, кількість дихальних рухів за хвилину	
	у стані спокою	зразу ж після оранки	через 30 хв. після оранки	у стані спокою	зразу ж після оранки	через 30 хв. після оранки	у стані спокою	зразу ж після оранки	через 30 хв. після оранки
ЛхУВПхМ	37,87	38,79	38,10	42,20	91,17	50,22	15,07	66,02	23,21
ТхУВПхМ	37,86	38,95	38,19	42,31	90,26	51,74	15,13	68,26	23,34
НВхУВПхМ	37,81	38,78	38,13	42,25	90,21	50,43	15,24	67,08	23,41
НВхОРхМ	37,84	38,97	38,25	42,37	90,31	50,94	15,36	67,28	23,56

Із наведених даних видно, що клінічні показники усіх помісей у стані спокою практично не відрізняються. Найшвидше в нормується пульс через 30 хвилин після виконаної роботи у коней, поліпшених латвійською, потім – ваговозно-верхових коней, пізніше – помісей, покращених торійською та ваговозно-рисистих помісей. Клінічні показники ваговозно-верхових коней під час роботи є менш напруженими, що свідчить про резерви підвищення роботоздатності цієї групи помісей.

У західних областях в останні роки спостерігається тенденція виконувати трудові роботи саме кінями. Сьогодні собівартість тракторо-дня набагато вища, ніж коне-дня через дорожнечу пально-мастильних матеріалів. Використовуючи коня лише на оранці (весна-осінь), за ціни 4-5 грн. за сотку протягом дня коне власник може зорати 3-4 городи по 40-50 соток кожен, тобто заробляти 500-700 гривень грошами або продукцією.

При цьому витрати пального для 25-сильного трактора, що виконує аналогічну роботу, становлять 30 л солярки влітку і 40 л – взимку (150-200 грн.). Якщо поррахувати ще й амортизацію техніки, це перевищить 300 грн.

Слід зазначити, що в даний час коні в середньому працюють протягом року 250 – 270 днів.

Підводячи підсумки проведеної роботи, можна зробити висновок, що існуючий стан масового конярства не лише Тернопільської області, але й західного регіону в цілому потребує подальшої цілеспрямованої роботи у робочо-користувальному напрямі галузі з урахуванням запитів і потреб приватного сектору.

В останні роки в регіоні відбувається переорієнтація щодо використання жеребців-поліпшувачів на користь запряжних порід, із метою одержання робочих коней із міцною конституцією, здатних добре використовувати корми, мати врівноважений темперамент, середній ріст, добре розвинутий довгий та широкий корпус, міцні ноги та привабливі зовнішні форми.

Висновки:

1. За результатами оцінки господарсько-корисних ознак помісних коней різних генотипів встановленні найкращі показники як за розмірами, так і за робото здатністю у помісней, поліпшених латвійською породою.

2. Враховуючи складність придбання жеребців-плідників латвійської і торійської порід, міжпородне схрещування спрямовувати на збільшення кількості ваговозно-верхових та ваговозно-рисистих помісней першого і другого покоління.

Бібліографічний список

1. Балтакменс Р. Совершенствование латвийской упряжной породы /Балтакменс Р.//Коневодство и конный спорт.-1984.-№10.-С.22-23.

2. Барминцев Ю.М. Апробация новой породы /Барминцев Ю.М.//Коневодство и конный спорт.-1991.-№2.-С.8-9.

3. Власик М.С. Племінне конярство західних областей України /Власик М.С., Скалюк І.М., Русинська Т. М. //Тваринництво України.-1997.-№2.-С.13-14.

4. Волков Д.А. Украинская верховая порода лошадей /Волков Д.А.// Коневодство и конный спорт.-1997.-№2.-С.6-8.

5. Волков Д.А. Ново олександрійський ваговоз /Волков Д.А.// Науково-виробничий бюлетень „Селекція”. -К.:БМТ.-1998.-С.161-162.

6. Исупов А.П. Основные положения по племенной работе с орловской рысистой породой / Исупов А.П.- Москва: Сельхозизд, 1957.-72 с.
7. Капустин М.П. Опыт использования жеребцов торийской породы для улучшения массового коневодства /Капустин М.П.// Коневодство. -1957.- №12.- С. 6-9.
8. Карлсен Г. Рабочие качества /Карлсен Г.// Коневодство и конный спорт.-1987.-№23.-С.8-9.
9. Коневодство: [под ред. А. Красникова.]-Москва: Колос, 1973.- 312 с.
10. Скалюк І.М. Господарсько корисні ознаки помісей поліпшених торійською і латвійською породами коней у західному регіоні /Скалюк І.М. // Тваринництво України.-2000.-№1-2.-С.-11-13.
11. Сорокина И.И. Тяжеловозное коннозаводство проблемы и перспективы /Сорокина И.И., Мулько О.С.// Коневодство и конный спорт.-1991.- №9.-С.13.

ОЦЕНКА ХОЗЯЙСТВЕННО-ПОЛЕЗНЫХ ПРИЗНАКОВ ПОМЕСНЫХ ЛОШАДЕЙ РАЗНЫХ ГЕНОТИПОВ

И.В. Ткачова, Институт животноводства УААН
И.М. Скалюк, Тернопольский институт АПВ УААН

Проведен анализ и определены направления улучшения рабоче-пользовательного коневодства в целом требует целенаправленной работы в рабоче-пользовательном направлении области с учетом запросов и потребностей частного сектора.

В последние годы в регионе происходит переориентация в использовании жеребцов-улучшателей в пользу упряжных пород, с целью получения рабочих коней с крепкой конституцией, способных эффективно использовать корма, с уравновешенным темпераментом, средним ростом, хорошо развитым длинным и широким корпусом, крепкими ногами и привлекательными формами.

Ключевые слова: кони, помеси, генотипы, работоспособность, желательный тип, индексы телосложения, племеннорепродукторы.

ECONOMIC TRAIT EVALUATION OF THE VARIOUS HORSE CROSS GENOTYPES

Tkacheva I.; Institute of animal science, UAAS
Skalyuk I.; Ternopol institute of agricultural production

This article highlights the experimental research results on economic trait evaluation of the various horse cross genotypes. Operating analysis was fulfilled to improve working horse conditions in Ternopol area & Western region of Ukraine. Working horse herd improvement program was elaborated for the private farms. Lately in the region the breed improvers were crossed with the draft horses. Crossing was aimed at working horse breed formation. Robust conformation, medium height, heavy body, strong legs & attractive exterior are the breed characteristics of the working horses. The horses are good feed-eaters.

Key words: horses, crosses, genotypes, efficiency, desired type, conformation traits, multiplication farms.